

## نقش دین در شکل گیری و توسعه شهر در نمونه شهر سازی و شهر های اسلامی در اسپانیا دوره اسلامی - مطالعه جامعه شناختی تاریخی شهر اندلسی

دکتر محمد رضا شهیدی پاک  
دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز

### چکیده

اسپانیا با ورود دین اسلام به تدریج بوسیله شهرسازی و معماری اسلامی چهره شهرهای اسلامی پیدا کرد و مرحله ای از خروج از شهر های جاهلی به شهر های اسلامی در اسپانیا دوره اسلامی در اندلس صورت گرفت. شبه جزیره ایبری نهصد سال شهرسازی و معماری اسلامی را که از ایران به مصر وشام و آفریقه ومغرب مهاجرت کرد و در اندلس در ترکیب با فرهنگ و شهر سازی و معماری گوتی سبک اندلسی دوره اسلامی پدید آمد، تجربه کرد. این سبک دارای شخصیت فرهنگی مستقل در حدود سیصد شهر اندلسی است. تغییرات شهری در اسپانیا که با تغییر نام شهر آغاز شد به تغییر در ماهیت و زبان و رفتار و پوشش و خوراک مردم منجر شد. پژوهش حاضر که بخشی از کتاب تاریخ تحلیلی اندلس است، کاوشی در حوزه جامعه شناسی تاریخی شهر است. شهر سازی اسلامی - عربی با انتقال انبوه قبایل فاتح عرب و بربر و فرهنگ و دین آن ها صورت گرفت که با توجه به رژیم قدرت در نقاط مختلف اب و هوایی اندلس پراکنده شدند و استقرار یافتند از مهمترین انتقال ها اسکان جمعیت شهرهای شامات در مناطق مختلف شهری اسپانیا است و هر ناحیه با نام همان شهر های شامات، مانند جند حمص، جند قنسرین نام گذاری شد و به تدریج به اسپانیا چهره شبه جزیره بزرگی با ابادترین و باشکوه ترین شهر های قرون وسطی دادند که هیچ یک از شهر های اروپا در آن زمان از جهت جمعیت و عمران شهری با آن ها برابری نمی کرد. شهر قرطبه پایتخت دویست ساله عربی در اسپانیا رابسیاری از محققان تمدن اسلامی چون حورانی، زیدان، هونکه، بورکهارت، گوستاولوبن، بالاتر از پاریس در قرون وسطی معرفی کرده اند. پژوهش حاضر نقش دین و فرهنگ دینی در تغییر چهره شهرها و توسعه فرهنگی آن ها را در بخشی از جهان اسلام در جنوب اروپا، نشان داده است. پژوهش حاضر بر مبنای مآخذ تمدن اسلامی در اسپانیا و در راستای تحقیقات پیشین مولف در موضوع شهر های اسلامی از جمله کتاب شهر سازی و شهرهای اسپانیا در دوره اسلامی همراه با تغییرات و اصلاحات جدید است.

### کلید واژه:

شهر اسلامی، اسپانیا، اندلس، دین، قرطبه، بلنسیه، قلعه رباح، معماری مورسک، فرهنگ

### ۱- مقدمه: اسلام دین شهری

#### ۱-۱ - پیامبر و تاسیس شهر سیاسی

ظهور اسلام با تاسیس شهر آغاز شد. نخستین پایتخت مسلمانان که مرکز دولت رسول خدا بود مدینه نام گرفت. حرکت اسلام از سویی حرکت سیاسی اجتماعی تبدیل از وضعیت قبیلگی به وضعیت شهری بود. مدیریت رسول مدنی اسلام در شهر مدینه با تدوین نخستین قانون مدنی اسلامی که حقوق بشر و اقلیت های مدینه را در چهارچوب شهر به رسمیت شناخت و تدوین کرد، آغاز شد. پیامبر در تمصیر مدینه و تخطیط آن شرکت کرد و در تاسیس شهر حضور مستقیم داشت و با صاحبان اصناف و حرف و مشاغل دیدار می کرد و نخستین شهردار و محتسب شهر اسلامی بود. (اول من احتسب رسول الله). مدینه الگوی شهر سازی اسلامی شد و نهضت شهر سازی باعث شکل گیری حدود هزار و پانصد شهر اسلامی تا پایان قرن چهارم در سراسر جهان اسلام بود که با این شهرها بارنگ اسلامی چهره جدیدی به دنیا داد، بود (شهیدی پاک ۱۳۹۲/ص ۵۲).

#### ۱-۲ - پارادایم شهر سازی اسلامی:

بهترین الگوی نمونه تاثیر دین و فرهنگ دینی در تاسیس و توسعه شهر رفتار پیامبر اسلام در تاسیس شهر مدینه است. پیامبر با تعیین قبله مدینه، تخطیط شهر اسلامی را شروع کرد. و عملیات مدینه گردی پیامبر و انجام احتساب اصناف، قدم دیگر پیامبر در تمصیر و تاسیس شهر اسلامی است. و با صاحبان حرف گفتگو می کرد و در بازار می گشت. که گفتگو با هفده حرفه در کارنامه رسول خدا نوشته اند که با اربابان ها ملاقات و از نزدیک کار آن ها را ملاحظه نمود. شرکت مستقیم در طرح و بنای مسجد مدینه،